

O‘ZBEKISTONDA IQTIDORLI TALABALAR BILAN ISHLASH JARAYONIGA FINLYANDIYA TA’LIMI TAJRIBASINI TADBIQ ETISH IMKONIYATLARI

Muallif: Sattarova Muhabbat Alijanovna¹

Affiliyatsiya: Xalqaro Nordik Universiteti 2 -kurs magistranti¹

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17331000>

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada O‘zbekistonda iqtidorli talabalar bilan ishlash jarayoniga Finlyandiya ta’limi tajribasini tatbiq etish imkoniyatlari keng qamrovda tahlil qilinadi. Tadqiqotda iqtidorli talabalar bilan ishlashning mavjud holati, ularni qo‘llab-quvvatlashning metodik va tashkiliy asoslari o‘rganildi hamda xalqaro tajribadan samarali foydalanish yo‘llari ko‘rsatib o‘tildi. Finlyandiya ta’lim tizimi, avvalo, shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvi, ijodkorlik va mustaqil fikrlashni rag‘batlantirishi, ta’lim jarayonida o‘quvchining qiziqish va ehtiyojlarini inobatga olishi bilan ajralib turadi. Ushbu yondashuvlarni O‘zbekiston sharoitida qo‘llash orqali iqtidorli yoshlarni rivojlantirish samaradorligini oshirish mumkinligi asoslab berilgan. Tadqiqotda, shuningdek, innovatsion texnologiyalar, zamonaviy pedagogik metodlar va hamkorlikka yo‘naltirilgan ta’lim amaliyotining ustuvor jihatlari ko‘rsatildi. Natijalar O‘zbekistonda iqtidorli talabalarni qo‘llab-quvvatlashning yanada samarali mexanizmlarini ishlab chiqishda ilmiy-amaliy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: Iqtidorli talabalar, pedagogik texnologiyalar, Finlyandiya ta’limi, innovatsion metodlar, ta’lim samaradorligi, shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv.

KIRISH

Kirish Hozirgi globallashuv sharoitida har bir davlatning taraqqiyoti ko‘p jihatdan intellektual salohiyatga ega bo‘lgan yosh avlodni shakllantirish va qo‘llab-quvvatlash darajasi bilan belgilanadi. Ayniqsa, iqtidorli talabalar ta’lim tizimida alohida o‘rin tutadi, chunki ular jamiyatning ilmiy-texnikaviy, madaniy va innovatsion rivojlanishida muhim kuch hisoblanadi. Shu bois, iqtidorli yoshlar bilan ishlash masalasi O‘zbekistonda davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida e’tirof etilgan bo‘lib, ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, ilg‘or pedagogik texnologiyalarni tatbiq etish hamda xalqaro tajribani o‘rganish doimiy ravishda dolzarb vazifa sifatida ko‘rilmoqda.

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda iqtidorli talabalar uchun maxsus maktablar, akademik litseylar, oliy ta’lim muassasalarida alohida dasturlar joriy etilayotgani, turli grant va stipendiyalar orqali rag‘batlantirish tizimi kengayib borayotgani kuzatilmoqda. Biroq, mavjud imkoniyatlar bilan bir qatorda, iqtidorli yoshlarning salohiyatini to‘liq ro‘yobga chiqarishda bir qator muammolar ham mavjud: metodik ta’minotning yetarli emasligi, innovatsion ta’lim texnologiyalaridan foydalanish darajasining pastligi, o‘quv jarayonida shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvning yetarlicha rivojlanmaganligi shular jumlasidandir. Xalqaro tajriba, xususan Finlyandiya ta’lim tizimi, ushbu muammolarga samarali yechim topishda muhim ahamiyatga ega. Finlyandiya ta’limi dunyo miqyosida o‘zining yuqori samaradorligi,

o'quvchilarga individual yondashuvi, ijodkorlik va mustaqil fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan metodlari bilan tan olingan. Bu tajribani O'zbekiston sharoitiga moslashtirish orqali iqtidorli talabalar bilan ishlash samaradorligini oshirish, ularning ilmiy va kasbiy salohiyatini yanada rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratilishi mumkin. Mazkur maqola aynan shu masalaga bag'ishlanib, Finlyandiya ta'lim tizimining ilg'or jihatlari asosida O'zbekistonda iqtidorli talabalar bilan ishlash texnologiyalarini takomillashtirish imkoniyatlarini tahlil qilishni maqsad qilgan. Tadqiqotda xalqaro va milliy tajribalar qiyosiy o'rganilib, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, innovatsion pedagogik metodlar va raqamli texnologiyalarning ta'lim jarayonidagi roli chuqur tahlil qilinadi. Natijada iqtidorli talabalar salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarishga xizmat qiluvchi amaliy tavsiyalar ishlab chiqish rejalashtirilgan. Iqtidorli talabalar bilan ishlash masalasi ta'lim tizimining eng murakkab va mas'uliyatli yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki bunday yoshlarning intellektual, ijodiy va ijtimoiy salohiyatini to'liq ochib berish davlatning kelajakdagi raqobatbardoshligi va barqaror rivojlanishi bilan chambarchas bog'liqdir. Shu nuqtayi nazardan, ta'limda individual yondashuv, ijodiy muhit yaratish, zamonaviy pedagogik va raqamli texnologiyalarni qo'llash kabi omillar iqtidorli yoshlarni qo'llab-quvvatlash jarayonida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Finlyandiya ta'lim tizimining o'ziga xosligi ham aynan mana shu jihatlari bilan bog'liqdir. Bu mamlakatda ta'lim jarayoni raqobat emas, balki hamkorlik va o'zaro qo'llab-quvvatlash tamoyiliga asoslanadi. O'quvchilar shaxsiy qiziqishlari, qobiliyatlari va ehtiyojlariga ko'ra rivojlanishi uchun keng imkoniyatlarga ega bo'ladilar. Finlyandiya tajribasi shuni ko'rsatadiki, iqtidorli yoshlarni tarbiyalashda faqatgina maxsus dasturlar emas, balki umumiy ta'lim tizimining shaxsga yo'naltirilganligi ham muhim o'rin tutadi. O'zbekiston uchun mazkur tajriba alohida ahamiyatga ega. Chunki mamlakatimizda ham iqtidorli yoshlarni qo'llab-quvvatlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Xususan, Prezident tashabbusi bilan iqtidorli yoshlar uchun turli grantlar, stipendiyalar, maxsus maktablar va oliy ta'lim muassasalarida alohida dasturlar yo'lga qo'yilgan. Shu bilan birga, ta'lim jarayonini ilg'or xorijiy tajribalar bilan boyitish, xalqaro hamkorlikni rivojlantirish ham dolzarb vazifa sifatida ko'rilmogda. Shunday qilib, Finlyandiya ta'limi tajribasini O'zbekiston sharoitiga moslashtirish orqali iqtidorli talabalar bilan ishlash samaradorligini oshirish, ularning qobiliyatlarini ro'yobga chiqarish va jamiyat taraqqiyotiga hissa qo'shuvchi yetuk kadrlarni tayyorlash imkoniyati yanada kengayadi. Ushbu maqola ana shu masalalarning ilmiy-nazariy asoslarini yoritishga qaratilgan.

METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqotda O'zbekistonda iqtidorli talabalar bilan ishlash jarayonini takomillashtirish maqsadida Finlyandiya ta'lim tizimi tajribasini o'rganish va moslashtirish metodologiyasi qo'llanildi. Tadqiqot jarayonida birinchi navbatda, nazariy manbalar tahlili amalga oshirilib, Finlyandiya ta'lim tizimining asosiy tamoyillari, iqtidorli o'quvchilar bilan ishlash shakl va usullari, shuningdek, O'zbekiston ta'lim tizimidagi mavjud yondashuvlar qiyosiy o'rganildi. Metodologik yondashuv sifatida qiyosiy-pedagogik tahlil, diagnostik testlar, so'rovnomalar va intervyular kabi empirik usullar qo'llanildi. Tadqiqot doirasida iqtidorli talabalar, ularning ota-onalari, o'qituvchilar va ta'lim muassasalari rahbarlari fikrlari yig'ildi va tahlil qilindi. Bu jarayon orqali Finlyandiya ta'lim tizimida qo'llaniladigan texnologiyalarning O'zbekiston sharoitiga qanchalik mos kelishi aniqlash imkoniyati

yaratildi. Metodologiyada, shuningdek, amaliy tajriba-sinov ishlari ham o'tkazildi. Bunda iqtidorli talabalar uchun maxsus dars mashg'ulotlari, ijodiy topshiriqlar, loyiha asosidagi ta'lim va raqamli platformalar yordamida mustaqil ta'lim olish imkoniyatlari sinab ko'rildi. Ularning samaradorligi natijalar asosida o'lchandi va taqqoslandi. Shuningdek, metodologik asos sifatida xalqaro standartlarga tayangan holda ta'lim jarayonini individuallashtirish, o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, kreativ yondashuvni shakllantirish va ijtimoiy loyihalarda faol ishtirokini ta'minlashga alohida e'tibor qaratildi. Mazkur metodologiya nafaqat ilmiy xulosalar chiqarish, balki amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga ham xizmat qildi.

TAHLILLAR

O'zbekiston ta'lim tizimida iqtidorli talabalar bilan ishlash jarayonini tahlil qilish shuni ko'rsatdiki, hozirgi davrda ularning salohiyatini ro'yobga chiqarish uchun turli dasturlar, to'garaklar va ilmiy loyihalar yo'lga qo'yilgan bo'lsa-da, ushbu faoliyatda tizimlilik yetarli darajada shakllanmagan. Amaliyotda ko'proq an'anaviy yondashuvlarga tayaniladi, bu esa iqtidorli talabalarning mustaqil fikrlash, kreativ yondashuv va innovatsion g'oyalar ishlab chiqish qobiliyatlarini to'liq namoyon etishiga to'sqinlik qilmoqda. Shu bois, ilg'or xorijiy tajribalarni, xususan Finlyandiya ta'lim tizimini o'rganish va amaliyotga joriy etish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Finlyandiya ta'lim tizimining tahlili shuni ko'rsatadiki, bu mamlakatda iqtidorli o'quvchilar bilan ishlashda individual yondashuv, o'quvchilarning qiziqishi va ehtiyojlariga moslashtirilgan dasturlar asosiy o'rinni egallaydi. Shuningdek, talabalarning ijodkorligi, mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantirish, loyihalash faoliyati va jamoaviy ishlar orqali ularning salohiyatini ochishga alohida e'tibor qaratiladi. Bu jarayonni qo'llab-quvvatlashda zamonaviy texnologiyalar, raqamli ta'lim platformalari va interaktiv metodlardan keng foydalaniladi. Qiyosiy tahlillar shuni anglatadiki, O'zbekistonda Finlyandiya tajribasining ko'plab jihatlarini tatbiq etish imkoniyatlari mavjud. Jumladan, iqtidorli talabalar uchun maxsus dasturlar ishlab chiqish, o'qituvchilarning malakasini oshirish, ularni kreativ metodikaga o'rgatish va ta'lim jarayonida zamonaviy texnologiyalardan samarali foydalanish muhimdir. Bu jarayon nafaqat ta'lim sifatini oshirishga, balki talabalarning global miqyosda raqobatbardosh bo'lishini ta'minlashga xizmat qiladi. Shuningdek, tahlillar shuni ko'rsatadiki, iqtidorli talabalarni aniqlash va ularni qo'llab-quvvatlashda ijtimoiy hamkorlik ham katta ahamiyat kasb etadi. Finlyandiya ta'lim tizimida davlat, oilalar va ta'lim muassasalari o'rtasidagi uzviy hamkorlik kuchli yo'lga qo'yilgan bo'lib, bu yondashuv O'zbekiston uchun ham samarali tajriba bo'lishi mumkin. Shu tarzda, mavjud tajribalarni o'zlashtirish orqali mamlakatimizda iqtidorli yoshlarning intellektual va ijodiy salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarish mumkin bo'ladi.

1-jadval. O'zbekistonda va Finlyandiya iqtidorli talabalar bilan ishlash tajribalarining qiyosiy tahlili.

Ko'rsatkichlar	O'zbekiston tajribasi	Finlyandiya tajribasi
Iqtidorni aniqlash usullari	Asosan akademik baholash asosida	Akademik, ijodiy, ijtimoiy va shaxsiy qobiliyatlarni qamrab oluvchi kompleks yondashuv
Ta'lim jarayoni	Ko'proq an'anaviy yondashuv	Differensial va individual ta'lim dasturlari asosida
O'qituvchi roli	Bilim beruvchi sifatida ko'proq faol	Yo'lboshchi va motivator sifatida

Ta'lim texnologiyalari	An'anaviy va qisman raqamli vositalar	Innovatsion va raqamli platformalar keng qo'llaniladi
Ota-ona hamkorligi	Nisbatan sust	Kuchli va doimiy hamkorlik mavjud
Iqtidorli talabalarni qo'llab-quvvatlash	To'garaklar, olimpiadalar, qo'shimcha mashg'ulotlar	Shaxsiy dasturlar, loyiha ishlari, kreativ topshiriqlar

Ushbu jadvaldan ko'rinib turibdiki, Finlyandiya ta'lim tizimi iqtidorli talabalar bilan ishlashda individual yondashuv, kreativlik va zamonaviy texnologiyalardan foydalanishga asoslanadi. O'zbekiston tajribasida esa ko'proq an'anaviy usullar ustun, ammo xorijiy ilg'or tajribalarni tatbiq etish orqali samaradorlikni oshirish imkoniyati mavjud.

NATIJALAR

Tadqiqot jarayonida o'tkazilgan kuzatishlar, so'rovnoma va qiyosiy tahlillar shuni ko'rsatdiki, O'zbekiston ta'lim tizimida iqtidorli talabalar bilan ishlashda muayyan yutuqlar mavjud bo'lsa-da, ular yetarli darajada samarali emas. Amaliyotda iqtidorli yoshlarni aniqlash ko'pincha akademik ko'rsatkichlar asosida amalga oshiriladi, biroq ularning ijodiy, kommunikativ va innovatsion qobiliyatlarini aniqlashga yetarli e'tibor qaratilmaydi. Bu esa talabalarning to'liq salohiyatini ochib berishga to'sqinlik qilmoqda. Finlyandiya ta'lim tizimi misolida o'rganilgan tajribalar shuni ko'rsatdiki, iqtidorli talabalar bilan ishlashda individual yondashuv va differensial dasturlar yuqori samaradorlik beradi. Tadqiqot doirasida O'zbekiston ta'lim muassasalarida tajriba-sinov sifatida joriy etilgan innovatsion metodlar – loyiha asosida o'qitish, ijodiy topshiriqlar, mustaqil izlanish va raqamli platformalardan foydalanish – talabalar qiziqishi va faolligini sezilarli darajada oshirgan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, bunday yondashuvlar ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini, ijodiy salohiyatini va jamoaviy ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Olingan natijalarga ko'ra, iqtidorli talabalarni qo'llab-quvvatlashda o'qituvchilarning malakasi muhim omil hisoblanadi. Finlyandiya tajribasi asosida ishlab chiqilgan metodik qo'llanmalar va trening mashg'ulotlari o'qituvchilar faoliyatida sezilarli ijobiy o'zgarishlarga olib kelgan. Bu esa o'z navbatida ta'lim jarayonining samaradorligini oshirgan va iqtidorli talabalarni tarbiyalashda yangi yondashuvlarni shakllantirish imkonini bergan. Natijalarning yana bir muhim jihati shundaki, ijtimoiy hamkorlik – ya'ni oila, maktab va davlat o'rtasidagi uzviy hamkorlik – iqtidorli yoshlarni rivojlantirishda katta rol o'ynaydi. Tadqiqot davomida ota-onalar, o'qituvchilar va talabalar o'rtasidagi muloqot mustahkamlanganida, o'qituvchilarning bilim olish motivatsiyasi va muvaffaqiyat ko'rsatkichlari ancha yuqori bo'lgani kuzatildi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari O'zbekiston ta'lim tizimida Finlyandiya tajribasidan samarali foydalanish orqali iqtidorli talabalar bilan ishlashning sifatini sezilarli darajada yaxshilash mumkinligini ko'rsatdi. Bu yondashuv mamlakatimizda raqobatbardosh, intellektual va ijodkor yoshlarni yetishtirishga xizmat qiladi.

2-jadval. Iqtidorli talabalar bilan ishlashda innovatsion metodlarning samaradorligi.

121

I SHO'BA:

Sifatli ta'lim – barqaror taraqqiyot kafolati: xorijiy tajriba va mahalliy amaliyot

<https://www.asr-conference.com/>

Innovatsion metodlar	Samaradorlik darajasi (%)	Talabalar fikri (%)	O'qituvchilar fikri (%)
Loyiha asosida ta'lim	85	88	82
Kreativ topshiriqlar	80	83	79
Raqamli platformalar orqali ta'lim	78	81	76
Mustaqil izlanish va ijodiy faoliyat	82	85	80
Jamoaviy ishlar va muhokamalar	77	80	75

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, loyiha asosida ta'lim, mustaqil izlanish va ijodiy faoliyat iqtidorli talabalarni rivojlantirishda eng samarali metodlar sifatida e'tirof etilgan. O'quvchilar bu metodlarni o'z ijodkorligi va mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantiruvchi eng muhim vosita deb baholagan.

XULOSA

Yuqoridagi tahlil va natijalar shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston ta'lim tizimida iqtidorli talabalar bilan ishlash jarayonini yanada takomillashtirish uchun Finlyandiya tajribasidan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Finlyandiya ta'limi iqtidorni aniqlash va rivojlantirishda individual yondashuv, kreativlik, raqamli texnologiyalar hamda kuchli ijtimoiy hamkorlikka tayangan holda samarali tizimni shakllantirgan. Bu yondashuv O'zbekiston sharoitida ham tatbiq etilishi mumkin bo'lib, iqtidorli yoshlarning ilmiy-ijodiy salohiyatini ro'yobga chiqarish, ularni global mehnat bozorida raqobatbardosh kadr sifatida shakllantirish imkoniyatini yaratadi. Shuningdek, tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, iqtidorli talabalar bilan samarali ishlashda o'qituvchilarning malakasini oshirish, yangi pedagogik metodlarni keng joriy etish va oila-maktab hamkorligini mustahkamlash hal qiluvchi omil hisoblanadi. Innovatsion ta'lim texnologiyalarini keng qo'llash, loyihalash faoliyatini rivojlantirish va shaxsiylashtirilgan ta'lim dasturlarini ishlab chiqish orqali bu jarayonning samaradorligini sezilarli darajada oshirish mumkin. Umuman olganda, Finlyandiya tajribasini o'rganish va amaliyotga tatbiq etish orqali O'zbekistonda iqtidorli talabalar bilan ishlashning sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarilishi, ta'lim tizimida barqaror innovatsion rivojlanish ta'minlanishi hamda jamiyat uchun yuqori intellektual salohiyatga ega kadrlar yetishtirilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov, I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PQ-4306-sonli Qarori "Iqtidorli yoshlarni qo'llab-quvvatlash va ularning ilmiy-ijodiy salohiyatini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida".
3. Jalolov, J. Pedagogik texnologiyalar va ta'lim sifatini oshirish. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
4. Salmi, J. The Challenge of Establishing World-Class Universities. – Washington, DC: World Bank, 2009.
5. Sahlberg, P. Finnish Lessons: What Can the World Learn from Educational Change in Finland? – New York: Teachers College Press, 2011.
6. OECD. Education Policy Outlook: Finland. – Paris: OECD Publishing, 2020.

7. Mahkamova, M. "Iqtidorli o'quvchilar bilan ishlashning zamonaviy metodlari." // Ta'lim va innovatsiyalar jurnali. – Toshkent, 2021, №2.
8. Nuriddinov, R. Ta'lim tizimida innovatsion yondashuvlar. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
9. European Commission. Key Data on Education in Europe. – Brussels, 2020.
10. UNESCO. Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives. – Paris: UNESCO Publishing, 2017.

